



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

คู่มือ ประโยค ๑-๒
อรรถกถาธรรมบท ภาค ๔
แปลโดยอรรถ



โครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ ๒๕๕๖

คู่มือ ประโยค ๑-๒ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๔ แปลโดยอรรถ

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ : รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

คณะบรรณาธิการ : พระมหาสุทัศน์ ตีสุรวาทी นายสุชญา ศิริธัญญาร

คณะบรรณาการ : พระมหาสุระศักดิ์ ธีรวโส พระมหานพดล เตชธมโม

นายสนธิญาณ รักษาภักดี นายสุชญา ศิริธัญญาร

นายมนัส จอดพิมาย นายสินชัย วงษ์จำนงค์

นายชำนาญ เกิดช่อ นายสมบุญรณ เฟ่งพิศ

ออกแบบปก : นางจุฬารัตน์ วิชาชาติ

จัดรูปเล่ม : นายสมบุญรณ เฟ่งพิศ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : พฤษภาคม ๒๕๕๘

พิธีพิมพ์ : พระมหาธิติ อนุภทโท นายสุชญา ศิริธัญญาร นายสุภูฐาน สุตาจันทร์

จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้ามการลอกเลียน

ไม่ว่าส่วนใดๆ ของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

พระพุทธรักษาจารย์.

คู่มือ ประโยค ๑-๒ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๔ แปลโดยอรรถ.-- พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558

140 หน้า.

1. พุทธศาสนา--การศึกษาและการสอน. I. กวีธัญญ มีมุข, ผู้วาดภาพประกอบ. II. ชื่อเรื่อง.

294.307

ISBN 978-616-300-158-0

จัดพิมพ์โดย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๑๓

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑-๑๗ ถนนมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓ โทรสาร ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อสนองพันธกิจด้านบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนา ของมหาวิทยาลัย (๒) เพื่อพัฒนาเนื้อหา และสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกระดับให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ทันสมัย (๓) เพื่อเผยแพร่ ผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนทุกระดับ

โครงการนี้เกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ช่วยกันพัฒนา เนื้อหาคู่่มือประกอบการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตั้งแต่หลักสูตรชั้นประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๔ ประโยค ให้มีเนื้อหาสาระถูกต้อง เป็นที่ยอมรับของพระภิกษุสามเณร ตลอดถึงผู้สนใจทั่วไป

หนังสือ คู่่มือประโยค ๑-๒ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๔ แปลโดยอรรถ เล่มนี้ แปรมาจากอรรถกถา ธรรมบท ภาษาบาลี ภาค ๔ ซึ่งเป็นผลงานของพระพุทฺธโสมสาจารย์ นักปราชญ์ ชาวอินเดีย ผู้มีชื่อเสียงก้องก้อง เดินทางไปสิงหล (เกาะลังกา) เพื่อแปลพระไตรปิฎกและ อรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี เมื่อ พ.ศ.๒๖๐ ซึ่งต่อมา สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ชำระขึ้นในเมืองแรก และแบ่งอรรถกถาภาษา บาลีเป็นภาค ตั้งแต่ ภาค ๑ ถึง ภาค ๘ สำหรับคู่มือประโยค ๑-๒ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๔ แปลโดยอรรถ เล่มนี้ เป็นสำนวนการแปลอรรถกถา ซึ่งเป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ชั้นประโยค ๑-๒ มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราว จำนวน ๓ วรรค คือ ปันติตตวรรค อรหันตวรรค และสหัสสวรรค

ปันติตตวรรค หมวดว่าด้วยบัณฑิต มีจำนวน ๑๑ เรื่อง ๑๔ คาถา คำว่า บัณฑิต หมายถึง ผู้ปฏิบัติตาม หลักธรรมคือกุศลกรรมบท ๑๐ ประการ โดยสรุปก็คือทำดี พุทธดี คิดดี

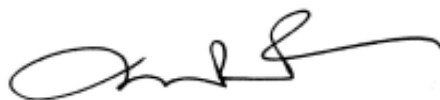
อรหันตวรรค หมวดว่าด้วยพระอรหันต์ มีจำนวน ๑๐ เรื่อง ๑๐ คาถา คำว่า อรหันต์ หมายถึง ผู้กำจัด ข้ำศึกคือกิเลสด้วยอริยมรรค หรือผู้อยู่ห่างไกลจากกิเลส ผู้ควรแก่ปัจจัย ๔ ผู้ไม่มีที่ลับในการทำบาป

สหัสสวรรค หมวดว่าด้วยหนึ่งในร้อยในพัน มีจำนวน ๑๔ เรื่อง ๑๖ คาถา ในวรรคนี้เน้นลักษณะ เปรียบเทียบกันระหว่างสิ่งที่เป็นสาระ การกระทำที่เป็นสาระ และชีวิตที่มีสาระจำนวนหนึ่ง กับสิ่งไร้สาระ การกระทำที่ไร้สาระและชีวิตที่ไร้สาระ จำนวน ๑๐๐ หรือ ๑,๐๐๐ เช่น ในเรื่องพระเถรีชื่อว่ากุณฑลเกลี พระพุทฺธองค์ตรัสว่า ธรรมะบทเดียวที่คนฟังแล้วสงบได้ ดีกว่าคาถาที่ไร้ประโยชน์ทั้ง ๑๐๐ คาถา การชนะตน เพียงคนเดียว ดีกว่าการชนะข้าศึกตั้ง ๑,๐๐๐ คน เป็นต้น

ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกคน ที่สละเวลาพัฒนาเนื้อหา คู่่มือประกอบการเรียนพระปริยัติธรรม

(๔)

แผนกบาลี หนังสือคู่มือประโยค ๑-๒ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๔ แปลโดยอรรถ เล่มนี้ให้บังเกิดมีขึ้น อันจะเป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยสืบไป หวังว่า หนังสือเล่มนี้ จะอำนวยประโยชน์เชิงวิชาการทางพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรและผู้สนใจสืบไป



(พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง

คำนำ

หนังสือเล่มนี้ได้พัฒนาขึ้นตามโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ ของกองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) เพื่อสนองพันธกิจด้านบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนา ของมหาวิทยาลัย (๒) เพื่อพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกระดับให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ทันสมัย (๓) เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนทุกระดับ

หนังสือ คู่มือประโยค ๑-๒ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๔ แปลโดยอรรถ เล่มนี้ แปลมาจากอรรถกถาธรรมบท ภาษาบาลี ภาค ๔ อันเป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ชั้นประโยค ๑-๒ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราว ๓ วรรค คือ ปันชิตวรรค อรหันตวรรค และสหัสสวรรค

ปันชิตวรรค หมวดว่าด้วยบัณฑิต มีจำนวน ๑๑ เรื่อง ๑๔ คาถา คำว่า บัณฑิต หมายถึง ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมคือกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ โดยสรุปก็คือทำดี พูดดี คิดดี ในวรรคนี้ตรัสถึงคุณลักษณะของบัณฑิตว่า บัณฑิตมีลักษณะคอยชี้โทษเหมือนชี้ออกขุมทรัพย์ บัณฑิตมีลักษณะคอยกล่าวสอนพราวดสอน และห้ามจากความชั่ว เป็นกัลยาณมิตรยินดีในธรรมที่พระอริยะประกาศไว้ มีหน้าที่ฝึกตนดูคนไข้นำ ทำหน้าที่ไขนำ เป็นต้น มีลักษณะมั่นคง ไม่หวั่นไหวเพราะนิทานและสรรเสริญ พังกรรมแล้วยอมผ่อนใส เว้นฉันทระคะในขันธ ๕ ไม่ยินดีไม่ยินร้าย เมื่อโลกธรรมมากระทบ ไม่ทำบาปเพราะอ้างความจำเป็น ย่อมลอยข้ามฝั่งนี้คือสักกายทิฏฐิ ไปถึงฝั่งโน้นคือนิพพานได้

อรหันตวรรค หมวดว่าด้วยพระอรหันต์ มีจำนวน ๑๐ เรื่อง ๑๐ คาถา คำว่า อรหันต์ หมายถึง ผู้กำจัดข้าศึกคือกิเลสด้วยอริยมรรค หรือผู้อยู่ห่างไกลจากกิเลส ผู้ควรแก่บิณฑจัย ๔ ผู้ไม่มีที่ลับในการทำบาป หมายถึง ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จนสามารถกำจัดกิเลสได้หมด ในวรรคนี้มีเนื้อหาเน้นคุณสมบัติของพระอรหันต์ คือไม่มีความเร่าร้อนกระวนกระวาย ไม่ติดอาลัย บรรลุนิพพานเป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ ไม่หวั่นไหวเพราะอภิวรรณและอนิวัตรวรรณ จะอยู่ ณ สถานที่ใด จะเป็นบ้าน หรือป่าก็ตาม สถานที่นั้นย่อมเป็นสถานที่นาริณรมย์ เพราะท่านไม่มีแสวงหากามอีกต่อไป

สหัสสวรรค หมวดว่าด้วยหนึ่งในร้อยในพัน มีจำนวน ๑๔ เรื่อง ๑๖ คาถา ในวรรคนี้เน้นลักษณะเปรียบเทียบกันระหว่างสิ่งที่เป็นสาระ การกระทำที่เป็นสาระและชีวิตที่มีสาระจำนวนหนึ่ง กับสิ่งที่ไร้สาระ การกระทำที่ไร้สาระ และชีวิตที่ไร้สาระ จำนวน ๑๐๐ หรือ ๑,๐๐๐ เช่น ในเรื่องเพชฌฆาตโจรเคราแดง และเรื่องพระเถระชื่อว่าพาหิยะ พระพุทธองค์ตรัสว่า คำพูดคือคาถาที่มีประโยชน์ กล่าวคือ คำพูดหรือคาถาที่แสดงเรื่องนิพพาน หรือขันธ ๕ เป็นต้น แม้มีเพียงคำเดียวหรือคาถาเดียว ก็ยิ่งดีกว่าคำพูดหรือคาถาที่ไร้ประโยชน์

(๖)

ตั้ง ๑,๐๐๐ คาถา ในเรื่องพระเถรีชื่อว่ากุณฑลเกสี พระพุทธองค์ตรัสว่า ธรรมะบทเดียวที่คนฟังแล้วสงบได้ ดีกว่าคาถาที่ไร้ประโยชน์ทั้ง ๑๐๐ คาถา การชนะตนเพียงคนเดียว ดีกว่าการชนะข้าศึกตั้ง ๑,๐๐๐ คน เป็นต้น

คณะกรรมการแปลพัฒนาเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท ภาค ๔ โดยอรรถ หวังว่าหนังสือเล่มนี้ยังประโยชน์ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับผู้เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของโครงการพอสมควร จึงขอขอบคุณท่านที่ได้มีส่วนร่วมทำให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จลงได้

คณะกรรมการแปลพัฒนาเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท ภาค ๔ แปลโดยอรรถ

พฤษภาคม ๒๕๕๘

คณะกรรมการดำเนินงาน
โครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะกรรมการดำเนินงาน	คณะกรรมการผู้พัฒนาเนื้อหา
<p>ที่ปรึกษา พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.</p> <p>ประธานกรรมการ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร.</p> <p>รองประธานกรรมการ พระมหาเจิม สุวโจ</p> <p>กรรมการ พระสิริชัยโสภณ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. พระมหาสุทัศน์ ติสฺสรวาทิ พระมหาสุเทพ สุพนฺธิโต พระมหาศรีทนต์ สมจาโร พระมหาวิระพงษ์ วีรวโร พระสุทิน เขมวโร พระมหาบูรณะ ชาตเมโว, ดร. พระมหาสมเดช ตปสีโล นายเกษม แสงนนท์ นายสนธิญาณ รักษาภักดิ์ นายสินชัย วงษ์จำนงค์</p> <p>กรรมการและเลขานุการ นายสุชญา ศิริธัญญกร</p> <p>กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ นายชำนาญ เกิดช่อ นายอักษราวิชญ์ โฉมศรี นายสมบูรณ์ เฟ่งพิศ</p>	<p style="text-align: center;">“อรรถกถาธรรมบท ภาค ๔”</p> <p>ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบสำนวนการแปล อรรถกถาธรรมบท ๔ ภาค รศ.ดร.สมิทพิพล เนตรนนิมิตร</p> <p>คณะบรรณธิการ พระมหาสุทัศน์ ติสฺสรวาทิ นายสุชญา ศิริธัญญกร</p> <p>คณะบรรณกรแปลเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท พระมหาสุรศักดิ์ ธีรวโร พระมหานพดล เตชธมฺโม นายสนธิญาณ รักษาภักดิ์ นายสุชญา ศิริธัญญกร นายมนัส จอดพิมาย นายสินชัย วงษ์จำนงค์ นายชำนาญ เกิดช่อ นายสมบูรณ์ เฟ่งพิศ</p> <p>พิสูจน์อักษร พระมหาธิติ อนุภทฺโท นายสุชญา ศิริธัญญกร นายสุภฐาน สุดาจันทร์</p> <p>พิมพ์/จัดรูปเล่ม นายสมบูรณ์ เฟ่งพิศ</p> <p>ออกแบบปก นางสาวจุฬารัตน์ วิชาชาติ</p> <p>ภาพประกอบ นางสาวกวีรญา มีมุข</p>



สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	(๓)
คำนำ	(๓)
คณะกรรมการดำเนินงานโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษา พระปริยัติธรรม	(๕)
สารบัญ	(๗)
๖. ป็นิตวัตควัณณา	๑
๑. เรื่องพระเถระชื่อว่าราธะ (๖๐)	๑
๒. เรื่องพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ (๖๑)	๕
๓. เรื่องพระฉนฺนเถระ (๖๒)	๗
๔. เรื่องพระมหากัปปินเถระ (๖๓)	๙
๕. เรื่องบัณฑิตสามเณร (๖๔)	๑๙
๖. เรื่องพระลกุณฺฐกัทธิยเถระ (๖๕)	๓๒
๗. เรื่องมารดาของนางกานดา (๖๖)	๓๓
๘. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป (๖๗)	๓๖
๙. เรื่องพระเถระผู้ตั้งอยู่ในธรรม (๖๘)	๓๙
๑๐. เรื่องการฟังธรรม (๖๙)	๔๑
๑๑. เรื่องภิกษุผู้จรรยา (๗๐)	๔๓
๗. อรหันตวัตควัณณา	๔๕
๑. เรื่องหมอชิวก (๗๑)	๔๕
๒. เรื่องพระมหากัสสปเถระ (๗๒)	๔๘
๓. เรื่องพระเพฬุสสิสเถระ (๗๓)	๕๑
๔. เรื่องพระอนรุฑธเถระ (๗๔)	๕๓
๕. เรื่องพระมหากัจจายนเถระ (๗๕)	๕๕
๖. เรื่องพระสารีบุตรเถระ (๗๖)	๕๗
๗. เรื่องพระติสสเถระชาวกรุงโกสัมพี (๗๗)	๖๐

(๑๐)

๘. เรื่องพระสารีบุตรเถระ (๗๘) ๖๓
๙. เรื่องพระขทิวินียเวตเถระ (๗๙) ๖๕
๑๐. เรื่องหญิงคนใดคนหนึ่ง (๘๐) ๗๒

๘. สหัสสวัตคัณณนา

๑. เรื่องบุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง (๘๑) ๗๕
๒. เรื่องพระทาร์จิริยเถระ (๘๒) ๗๙
๓. เรื่องพระกุนทลเกสีเถรี (๘๓) ๘๔
๔. เรื่องอนัตตปุจฉนภพราหมณ์ (๘๔) ๙๐
๕. เรื่องพราหมณ์โอรสของพระสารีบุตรเถระ (๘๕) ๙๒
๖. เรื่องพราหมณ์หลานของพระสารีบุตรเถระ (๘๖) ๙๔
๗. เรื่องพราหมณ์สหายของพระสารีบุตรเถระ (๘๗) ๙๖
๘. เรื่องอายุวัฒนกุมาร (๘๘) ๙๘
๙. เรื่องสังกัจจสามเณร (๘๙) ๑๐๑
๑๐. เรื่องพระขานุกุณทัณญเถระ (๙๐) ๑๐๙
๑๑. เรื่องพระสัปปทาสเถระ (๙๑) ๑๑๑
๑๒. เรื่องพระปฏาจาราเถรี (๙๒) ๑๑๔
๑๓. เรื่องพระกิสาโคตมีเถรี (๙๓) ๑๑๙
๑๔. เรื่องพระพหูสูตติกาเถรี (๙๔) ๑๒๓

ภาคผนวก

๑. หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง ๑๒๕
๒. เคล็ดลับการสอบผ่าน ๑๒๖
คณะบรรณการผู้ตรวจสอบสำนวนการแปลอรรถกถาธรรมบท ๘ ภาค ๑๒๘
ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบสำนวนการแปลอรรถกถาธรรมบท ๘ ภาค ๑๒๘
คณะบรรณการแปลพัฒนาเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท ๘ ภาค ๑๒๙

๒. ปณิธิตวัคควัณณา

๒. พรรณนาหมวดว่าด้วยปณิธิ

๑. เรื่องพระราธเถระ (๒๐)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภท่านพระราธเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า “นีนินว ปวตตาริ” เป็นต้นฯ

(ประวัติราธพราหมณ์)

ดังได้สดับมา พระราธเถระนั้นในเวลาที่เป็นคฤหัสถ์ เป็นพราหมณ์ตักยาคอยู่ในกรุงสาวัตถีฯ เขาคิดว่า “จักเป็นอยู่ในสำนักของพวกภิกษุ” จึงไปพระวิหาร ดายหญ้า กวาดบริเวณ ถวายของเช่นน้ำล้างหน้า อยู่ในพระวิหาร ฯ แม้พวกภิกษุสงเคราะห์เขา แต่ไม่ปรารถนาจะให้บวช ฯ เมื่อไม่ได้บวช เขาจึงชูปมอมฯ

(พระศาสดาเห็นอุปนิสัยอรหัตผล)

*^๑อยู่มาวันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์นั้น ทรงใคร่ครวญว่า “เหตุอะไรกันเล่า” ทรงรู้ว่า “ราธพราหมณ์จักเป็นอรหันต์” ในเวลาเย็น เหมือนเสด็จเที่ยวจาริกไปในพระวิหาร เสด็จไปหาพราหมณ์ ตรัสถามว่า “พราหมณ์ ท่านเที่ยวทำอะไรอยู่” ฯ เขากราบทูลว่า “ข้าพเจ้าทำวัตรและวัตรปฏิบัติแก่พวกภิกษุ ท่านผู้เจริญ” ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “เธอได้การสงเคราะห์จากสำนักภิกษุเหล่านั้นหรือ” ฯ

พราหมณ์ตอบว่า “ใช่ ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้เพียงอาหาร แต่พวกภิกษุไม่ให้ข้าพเจ้าบวช” ฯ

(พระศาสดาเรียกหาผู้มีอุปการคุณของพราหมณ์)

พระศาสดารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์เพราะเรื่องนั้น ตรัสถามความนั้น ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย มีใครระลึกถึงคุณของพราหมณ์ผู้นี้ได้บ้าง” ฯ พระสารีบุตรเถระกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ ระลึกได้ พระเจ้าข้า เมื่อข้าพระองค์เที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ พราหมณ์คนนี้สั่งให้ให้ภิกษา ๑ ทัพพี ที่คนนำมาเพื่อตน ข้าพระองค์ระลึกถึงคุณของพราหมณ์คนนี้ได้” ฯ

(พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์)

เมื่อพระศาสดาตรัสว่า “สารีบุตร ไม่ควรหรือที่เธอจะปลดเปลื้องพราหมณ์ผู้ทำอุปการะอย่างนั้น พันความลำบาก” ท่านกราบทูลว่า “ดีละ พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จักให้เขาบวช” จึงให้พราหมณ์นั้นบวช ฯ

^๑ สัญลักษณ์ *ถึง* , (**ถึง**) เครื่องหมายบอกให้รู้ว่าข้อความจากนี้เคยออกสอบสนามหลวง ในแต่ละปี

(พระราระเป็นคนสอนง่าย)

ท่านถึงอาสนะท้ายที่สุดในโรงอาหาร จึงลำบากเพราะอาหารเช่นข้าวยาคุและภัต ๗ พระเถระพาท่านหลีกไปยังที่จาริก พระ่าสอนกล่าวสอนท่านเป็นประจำว่า “ควรทำสิ่งนี้ ไม่ควรทำสิ่งนี้” ๗ พระราระเป็นคนการสอนได้ง่าย ปฏิบัติตามด้วยความเคารพ^๑ ดังนั้น เมื่อท่านปฏิบัติตามที่พระเถระพระ่าสอน ๒-๓ วันเท่านั้น ก็บรรลุพระอรหัตผล ๗*^๒ พระเถระพาท่านไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วนั่งลง ๗

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงทำปฏิสนธารกับท่าน ตรัสว่า “สารีบุตร อันเตวาสิกของเธอเป็นผู้สอนได้ง่ายหรือ” ๗ พระเถระทูลว่า “ใช่ พระเจ้าข้า เธอสอนง่ายอย่างยิ่ง แม้จะชี้ข้อบกพร่องไร ๆ ก็ไม่เคยโกรธ” ๗

พระศาสดา : “สารีบุตร เมื่อได้สัทธิวิหาริกเช่นนี้ เธอจะรับได้กี่คนเล่า” ๗

พระเถระ : “ข้าพระองค์รับได้จำนวนมากทีเดียว พระเจ้าข้า” ๗

อยู่มาวันหนึ่ง พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า “ได้ยินว่าพระสารีบุตรเถระเป็นคนกตัญญูตเวที ระลึกถึงอุปการะเพียงภิกษา ๑ ทัพพี ให้พรหมณ์ตักยากบวช แม้พระราระเถระก็เชื่อฟัง” ได้อาจารย์ผู้เหมาะแก่การสอนเช่นเดียวกัน” ๗

(พระศาสดาแสดงอสังขิตตชาดก)

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้น ตรัสว่า “ไม่ใช่แต่เวลาบัดนี้เท่านั้น นะภิกษุทั้งหลาย แม้กาลก่อน สารีบุตรก็เป็นผู้กตัญญูตเวทีเหมือนกัน” เพื่อจะชี้แจง(ประกาศ)เรื่องนั้น จึงตรัสอสังขิตตชาดก^๔ ในทุกนิบาตนี้ ให้พิสดาร

“ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยนิสัย ปรารภความเพียร

เจริญกุศลธรรมเพื่อบรรลุนิพพานอันเป็นแดนเกษมโยคะ

ฟังบรรลธรรมอันเป็นที่สิ้นสังโยชน์ทั้งสิ้นได้โดยลำดับ

เหมือนเสนาหุมใหญ่อาศัยพระเจ้าอสังขิต มีจิตราเริง

ได้จับเป็นพระเจ้าโกศลผู้ไม่ทรงอิมราชสมบัติของตนฉนั้น” ๗

^๑ มีปกติรับคำสอนทางเบื้องขวา (ปทกขิมคคาที).

^๒ ออกสอบสนามหลวง ปี ๒๕๔๐ ข้อ ๒.

^๓ โอวาทกขโม โอวาทกขมเมว ลภี (ผู้อดทนต่อโอวาท ได้อาจารย์ผู้อดทนต่อโอวาททีเดียว).

^๔ ขุ.ชา.ทูก.(บาลี) ๒๗/๑๕๖/๖๔.

ได้ยืนยันว่า ช่างที่เที่ยวไปตัวเดียว ซึ่งรู้อุปการะที่พวกช่างไม้ทำแก่ตน ด้วยการทำให้หายจากโรค แล้วจึงให้ลูกช่างเผือกในเวลานั้น คือ พระสารีบุตรเถระ ฯ

(พระศาสดาสอนภิกษุให้ว่าง่ายเหมือนพระราชนิพนธ์)

ครั้นตรัสขาดกปรารภพระเถระอย่างนั้น พระศาสดาทรงปรารภพระราชนิพนธ์ ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุควรสอนได้ง่ายเหมือนนราธะ ถึงอาจารย์ชี้ความผิดกล่าวสอนก็ไม่ฟังโกรธเคือง อนึ่ง ฟังเห็นผู้ให้คำแนะนำ(โอรพาท)เหมือนผู้ที่ชี้บอกขุมทรัพย์ให้” เมื่อทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า

**“ผู้ใดสอนว่าอะไรควรงดเว้น เป็นคนชอบตำหนิติเตียน
มีปัญญาไว จงตามคนฉลาดนั้นไปเถิด เขาเสมือนจะชี้ขุมทรัพย์ให้
เมื่อคบหากคนเช่นนั้นมิแต่จะดีขึ้นไม่ใช่เลวลง” ฯ**

(แก้อรธ)

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นิธินิ ได้แก่ หม้อขุมทรัพย์อันเต็มด้วยสิ่งมีค่าเช่นเงินและทอง ที่ฝังเก็บไว้ในที่นั้น ๆ

บทว่า ปวดตาริ คือ เหมือนดังผู้ที่จะอนุเคราะห์คนเข็ญใจ ที่มีชีวิตขัดสน ชักชวนว่า “มาเถิด เราจักชี้วิธีการเลี้ยงชีวิตที่สะดวกแก่ท่าน” พาไปหาขุมทรัพย์แล้วเหยียดมือออก บอกว่า “จงถือเอาทรัพย์นี้เลี้ยงชีวิตตามสบายเถิด” ฯ

บทว่า วชขทสสินิ ฟังทราบวินิจฉัยดังนี้ :

คนชี้โทษมีอยู่ ๒ จำพวก คือ (๑) ผู้แสหาโทษ เพราะคิดว่า “จักข่มภิกษุขึ้นด้วยมารยาทที่ไม่เหมาะนี้ หรือด้วยความผิดในท่ามกลางสงฆ์” (๒) ผู้อยู่ตามปกติ ด้วยอุ้มขุมมองดูความผิดนั้น ๆ เพื่อให้เขารู้สิ่งที่ไม่รู้ เพื่อถือเอาสิ่งที่รู้ เพราะประสงค์ให้เขางอกงามด้วยคุณธรรมเช่นศีล ; ในบทนี้ ท่านมุ่งถึงคนประเภท(ที่สอง)นี้ ฯ

เมื่อบุคคลเช่นนั้น เห็นมารยาทที่ไม่เหมาะหรือความพลั้งพลาดก็จะชี้บอก ผู้รับก็ไม่ฟังโกรธเคือง ฟังชอบใจทีเดียว เหมือนคนเข็ญใจแม้จะถูกคุกคามหรือถูกทรมาน ด้วยพูดว่า “ถือเอาทรัพย์นี้เถิด” ก็ยังชี้ขุมทรัพย์ ไม่โกรธเคือง มีแต่ความปรามอภัยทีเดียว ฟังบวราณาไว้เลยทีเดียวว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านอยู่ในฐานะอาจารย์และอุปฌาย์ของข้าพเจ้า ว่ากล่าวสั่งสอน นับว่าทำสิ่งที่สำคัญต่อข้าพเจ้า แม้ต่อไป ก็ฟังว่ากล่าวสั่งสอนข้าพเจ้า” ฯ

บทว่า นิคคยหาวาที ความว่า แท้จริง(อาจารย์)บางคนเห็นมารยาทที่ไม่เหมาะหรือความผิดพลาดของบรรดาศิษย์เช่นสัตถิวิหาริก ไม่อาจพูดเพราะเกรงว่า “คนผู้นี้อุปฐากเราด้วยกิจวัตรเช่นให้น้ำ

บัวปาก ด้วยความเคารพ ถ้าเราจะว่ากล่าวเธอ เธอก็ไม่อุปฏฐากเรา ดังนั้น เราจักเสียหาย” จึงยังไม่เชื่อว่ากล่าวชม เขาชื่อว่าโปรยหยากเยื่อลงในพระศาสนา^๑ ๖ ส่วนผู้ที่เมื่อเห็นโทษเช่นนั้น ว่ากล่าวประณาม ลงโทษ ไล่ออกจากวิหาร สมแก่ความผิดพลาดแล้วให้ศึกษาเรียนรู้ ๖ ผู้นี้ จึงจะชื่อว่าผู้กล่าวชม เหมือนกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๖ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดังนี้ว่า “อานนท์ เราจักกล่าวชมแล้วชมอีก จักกล่าวยกย่องแล้วยกย่องอีก บุคคลใดมีแก่นสาร บุคคลนั้นจักดำรงอยู่”^๑ ๖

บทว่า เมธาวิ คือ มีปัญญาอันดีในธรรม ๖ บทว่า ตาทิสึ ความว่า ฟังคบ คือ เข้าไปนั่งใกล้คนฉลาด ผู้เป็นเช่นนั้น เพราะเมื่ออันตวาสิกคหาอาจารย์เช่นนั้น จะมีคุณความดี ไม่มีโทษอันเลวทราม คือมีความเจริญเท่านั้น ไม่มีความเสื่อมเสียเลย ๖

เวลาจบเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุนิยผลเช่นโสดาปัตติผล ๖

เรื่องพระราธเถระ จบ



^๑ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๙๖/๒๓๓.